

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 1 mars 1929 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen angående domstols behörighet i fråga om upptagande av vissa brottmål.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 104, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Schlyter* hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta viss ändring i lagen den 22 februari 1924 angående domstols behörighet i fråga om upptagande av vissa brottmål.

Denna lag lyder:

Är någon vid allmän underrätt tilltalad för brott och hålles han i målet häktad, skall vid den rätt upptagas jämväl talan, som mot den tilltalade föres på grund av brott, begånget inom annan allmän underrätts domvärjo, så vida det kan ske utan men för utredningens fullständighet och det eljest med hänsyn till kostnader och andra omständigheter finnes lämpligt; dock må ej på grund av vad nu sagts upptagas mål, för vilka i fråga om rätt domstol gälla särskilda, från stadgandena i 10 kap. 21 § rättegångsbalken avvikande föreskrifter.

Uppkommer efter vad i första stycket sägs vid domstol fråga om upptagande av talan på grund av brott, begånget inom annan domstols domvärjo, ankomme på åklagaren vid den förra domstolen att utföra åklagare-talan.

Varder i mål, varom ovan förmäles, talan fullföljd till högre rätt, må, där ytterligare handläggning vid underrätt finnes böra äga rum, målet förvisas till underrätt, vid vilken målet förut icke handlagts men inom vars domvärjo något av de brott begåtts, om vilka i målet är fråga.

Lagen trädde i kraft den 1 september 1924.

I motionen hemställles nu, att orden »och hålles han i målet häktad» måtte utbytas mot orden »som hör under allmänt åtal». Ändringen skulle träda i kraft den 1 september 1929.

I fråga om de skäl, som motionären anfört till stöd för sitt yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande bestämmelser om forum i brottmål.

De allmänna bestämmelserna om laga domstol i brottmål återfinnas i 10 kap. 21 § rättegångsbalken. Angående innehållet av detta lagrum lämnade föredragande departementschefen vid remiss till lagrådet den 3 mars 1922 av förslaget till 1924 års lag en redogörelse av följande lydelse:

»Vår processrätts huvudregel angående laga domstol eller forum i brottmål innefattas i första punkten av 10 kap. 21 § rättegångsbalken. Enligt denna bestämmelse skola — med undantag allenast för de i lagrummet ej avsedda fall, då på grund av särskilt stadgande brottmål skall upptagas vid specialforum — dylika mål handläggas och avdömas av allmän underrätt i den ort, där den brottsliga gärningen blivit begången. I de övriga punkterna av samma lagrum lämnas särskilda föreskrifter för det fall, att en person samtidigt är ställd under tilltal för brott, begångna inom olika underrätters domvärjo. Innehållet av dessa bestämmelser är följande.

Äro de brott, som föras den tilltalade till last, av samma slag, hava i tur och ordning de särskilda domstolarna att företaga rannsaking, en var angående det inom dess domvärjo begångna brottet, samt att pröva, huruvida den tilltalade är saker till detta brott eller icke. Härtill inskränker sig domstolens befattning med målet, så vida den tilltalade ännu icke undergått rannsaking vid samtliga de domstolar, där ansvarstalan mot honom skall upptagas. Oavsett huruvida detta besvarande av frågan om den tilltalades straffskyldighet utfaller till hans förmån eller till hans nackdel, skall målet företagas till slutligt avgörande först när den på detta sätt fortlöpande serien av rannsakingar vid olika domstolar nått sitt slut. Utmätandet av straff för de brott, till vilka den tilltalade i denna ordning av olika domstolar förklarats saker, tillhör den domstol, vid vilken den sista rannsakingen äger rum; denna domstol har sålunda att i ett sammanhang bedöma hela den brottslighet, som ligger den tilltalade till last. Har en domstol stannat vid det resultat, att tilltalad förklarats icke saker till det brott, angående vilket domstolen har att rannsaka, lärar visserligen hava utbildats den praxis, att den domstol, som sist rannsakar, icke yttrar sig om detta brott; men den av lagen uppställda regeln kommer likväl till uttryck däruti, att tid för fullföljd av talan mot dylikt frikännande räknas från dagen för den slutligt dömande domstolens utslag.

Äro åter de särskilda, inom olika jurisdiktionsområden begångna brotten icke av ensartad beskaffenhet, gör lagen en åtskillnad mellan olika fall. Om samtliga brotten äro 'ringa' — varmed enligt en stadgad praxis torde förstås sådana brott, för vilka straffskalan icke upptager annat straff än böter — skola de vart för sig ej blott handläggas utan även avdömas av domstolen i gärningsorten. Därest brotten eller något av dem varit av svårare beskaffenhet än sålunda angivits, skulle enligt lagrummets ursprungliga lydelse, efter rannsaking vid varje särskild domstol slutligt utslag angående samtliga brott, till vilka den tilltalade förklarats saker, meddelas av den domstol, inom vars domvärjo det 'grovaste' brottet blivit begånget. Genom kungl. kungörelsen den 18 december 1823 ändrades emellertid denna regel så till vida, att utan avseende å brottens mer eller mindre grova beskaffenhet den tilltalade skall slutligt dömas av den rätt, där han sist lagföres. Förfarandet i det senast berörda fallet kommer således att helt överensstamma med behandlingen av de mål, i vilka föres talan om ansvar för likartade brott, begångna inom olika domstolsområden.

I tillämpningen torde den nyss återgivna regeln om förfarandet vid sammanträffande av likartade brott modifieras så till vida, att om samtliga dessa brott äro ringa och icke till varandra stå i det sammanhang, som enligt straffrätten förutsättes för begreppet fortsatt brott, förvisning av mål

från en domstol till annan icke äger rum. I dylikt fall meddelas således slutligt utslag av varje särskild domstol angående det brott, som förövats inom domstolens domvärjo.»

Från nu berörda huvudregel, att brottmål skola handläggas och prövas av domstol i gärningsorten, gör lagen den 22 februari 1924 ett betydelsefullt undantag. Enligt denna lag är det nämligen medgivet domstol, där en person står under åtal, att rannsaka och döma angående brott, som av honom förövats inom annan domstols jurisdiktionsområde. En förutsättning härför är i första hand, att den tilltalade skall vara i målet häktad; beträffande en på fri fot varande tilltalad gäller alltjämt huvudregeln. I övrigt har lagen givit domstolen en vidsträckt handlingsfrihet genom att — fränsett en bestämmelse om mål, som skola handläggas vid speciella fora — medgiva gemensam handläggning, så snart sådan kan ske utan men för utredningens fullständighet samt det eljest med hänsyn till kostnader och andra omständigheter finnes lämpligt. Genom denna lag har det följaktligen blivit möjligt för en domstol, som är behörigt forum beträffande ett i en serie ingående brott, att rannsaka och döma angående dem alla, och kan således den förut nödvändiga förvisningen av målet undvikas.

Enligt motionärens förslag skall för tillämpning av 1924 års lag ej längre förutsättas, att den tilltalade hålles i målet häktad. I stället föreslås såsom förutsättning, att åtalet skall avse brott, som hör under allmänt åtal. Till denna grupp av brott hänföras enligt 19 § andra punkten i förordningen den 16 februari 1864 om strafflagens införande alla brott, vilka ej enligt uttryckligt stadgande i lag äro undantagna från allmänt åtal. De brott, som äro undantagna, äro av två slag, nämligen dels angivelsebrott eller brott, varå allmän åklagare allenast efter angivelse av målsägande är pliktig att utföra åtal, t. ex. vissa frids- och misshandelsbrott, dels ock målsägandebrott eller sådana brott, vilka må åtalas endast av målsägande, t. ex. vissa ärekränkingsbrott. Då som bekant det ojämförligt största antalet brott hör under allmänt åtal, skulle ett genomförande av ändringsförslaget innebära en betydande utvidgning av tillämpningsområdet för 1924 års lag. *Motionen.*

För bedömande av det väckta ändringsförslaget synes det utskottet lämpligt att i vissa delar något närmare redogöra för tillkomsten av 1924 års lag och vad därmed äger samband. *Förarbetena till lagen den 22 februari 1924.*

År 1912 väcktes inom första kammaren en motion, nr 48, vari hemställdes om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om förslag till sådan ändring av 10 kap. 21 § rättegångsbalken, att de olägenheter, som vore förbundna med gällande bestämmelser angående en brottslings rannsakande och dömande på flera olika platser skulle kunna helt och hållet eller åtminstone i så stor utsträckning som möjligt undanröjas. *Motion 1912.*

Lagutskottet hemställde i utlåtande, nr 47, om avslag å motionen under anförande bland annat:

I all processlagstiftning förefunnes ett nära sammanhang mellan reglerna angående forum, å ena, samt rättegångsförfarandets allmänna grunder och

den därefter inrättade domstolsorganisationen ävensom åklagarväsendets ställning och utveckling, å andra sidan. Då i vårt land saknades det underlag för en tidsenlig lösning av processuella detaljfrågor, vilket utgjordes av en efter moderna principer ordnad straffprocess, hade utskottet funnit en lagändring i den av motionären föreslagna riktningen icke kunna med fördel inpassas i vårt i så många avseenden föråldrade rättegångssystem. Till stöd för denna uppfattning anförde utskottet, att såväl anordningen av vårt åklagarväsende som hänsyn till de bevismedel, som användes i den nuvarande svenska straffprocessen, utgjorde hinder för den föreslagna lagändringen. Beträffande en reform av begränsad omfattning, sådan motionären alternativt påyrkat närmast med tanke på sådana brott, vilka blivit av den tilltalade erkända, ställde sig utskottet tvivlande till möjligheten av en dylik begränsnings praktiska genomförande och höll i allt fall före, att en förändring i denna riktning måste erhålla synnerligen ringa praktisk innebörd. Slutligen erinrade utskottet, att frågan om fullständig ombildning av vårt rättegångsväsen återupptagits, i det att under året förarbeten till en sådan reform tagit sin början. Då den föreliggande frågan otvivelaktigt i detta sammanhang bleve föremål för allsidigt övervägande och densamma enligt utskottets mening endast i dylikt sammanhang kunde lösas, funne sig utskottet icke kunna tillstyrka någon riksdagens åtgärd i ämnet.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Motion 1921. Vid 1921 års riksdag väcktes inom andra kammaren en motion, nr 207, däri hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om framläggande för riksdagen av förslag till sådan ändring av bestämmelserna i avseende å laga domstol i brottmål, att under vissa i motionen angivna förutsättningar rannsaking och dom måtte kunna ske vid annan domstol, än där den brottsliga gärningen ägt rum. Såsom förutsättning för undantag från de allmänna bestämmelserna i 10 kap. 21 § rättegångsbalken angavs i motionen, att den tilltalade erkände de uppgivna brotten, att icke det oaktat åklagare, målsägande eller den tilltalade yrkade på rannsakingens verkställande inför domstol å de orter, där övriga brott skett, eller att första domstolen ansåge att rannsakingen borde i vanlig ordning fortgå, att utredning och yttrande infordrades från vederbörande åklagare vid de domstolar, där eljest brottet skolat rannsakas, att förfarandet måtte äga rum endast i avseende å bedömandet av vissa brott och att i varje fall vissa grövre brott undantoges från möjlighet att avdömas annat än vid den domstol, inom vars domvärjo de blivit begångna. Jämväl ifrågasattes i motionen, huruvida förfarandet skulle tillämpas endast efter yrkande av högre åklagaremyndighet än den vid första domstolen fungerande.

Över motionen avgav första lagutskottet utlåtande, nr 28, vari utskottet anförde:

»Att svåra olägenheter från såväl samhällets som den tilltalades synpunkt vidlåda den nu gällande ordningen i förevarande avseende lär ej kunna bestridas. Vanligen är det i här förekommande fall fråga om sådana brott som tjuvnad och bedrägeri, förövade inom ett flertal olika underrätters domvärjo. Då den häktade nu måste undergå rannsaking vid var och en av dessa domstolar, blir det ofta nödvändigt att för målets utredning företaga långa och tidsödande fängstransporter. Exempel har sålunda givits på att den häktade för omedelbart erkända bedrägeribrott undergått rannsaking

vid 27 olika domstolar och nödgats å järnväg tillryggalägga 400 mil. Domens avkunnande blir i sådana fall oskäligt fördröjt. Brottslingen åsamkas genom den långa häktningstiden onödigt lidande, och domstolarnas arbetsbörda ökas onödigtvis. Statsverket åsamkas såväl genom de långa fängtransporterna som genom de extra sammanträden med domstolarna, som särskilt å landet vanligen bliva erforderliga, dryga kostnader. Att en ändring i dessa missförhållanden är önskvärd ligger i öppen dag.

Väl torde, på sätt lagutskottet vid 1912 års riksdag gjort gällande, en gemensam handläggning av åtal för inom olika underrätters domvärjo begångna brott med hänsyn till vårt nuvarande rättegångsförfarande vara förenat med stora vanskligheter i åtskilliga hänseenden. En allmän bestämmelse om gemensam handläggning av mål i dylika fall lär följaktligen för närvarande näppeligen vara möjlig att genomföra. En dylik allmän regel för mål av ifrågavarande slag föreslås emellertid ej i den nu förevarande motionen. Densamma avser allenast, att under vissa i motionen närmare angivna förutsättningar en gemensam handläggning må äga rum. Med en begränsning i av motionärerna angiven riktning bliva svårigheterna för den föreslagna reformen enligt utskottets mening uppenbarligen mindre framträdande. Att märka är vidare, att de mål, varom här är fråga, i regel äro av skäliga enkel beskaffenhet, och under förutsättning att erkännande från den brottlige föreligger läser rannsaking vid allenast en domstol i regel vara till fyllest för vinnande av erforderlig utredning.»

Utskottet hemställde därefter, att riksdagen måtte, i anledning av ifrågavarande motion, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under överbäggande, huruvida och under vilka förutsättningar vid sammanträffande av brott, begångna inom skilda domstolars domvärjo, rannsaking och dom finge äga rum vid allenast en av dessa domstolar, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Över den skrivelse, som riksdagen i enlighet härmed avlät, avgav processkommissionen utlåtande, däri anfördes följande:

Processkommissionen 1921.

»Det nuvarande förfarandet vid rannsaking med person, som samtidigt lagföres för brott, förövade inom skilda domstolars domvärjo, är obestridligen i flera avseenden förenat med olägenheter. En förenkling av rättegångsförfarandet härutinnan synes, då frågan endast rör en detalj utan principiell betydelse, icke böra inverka menligt på den allmänna rättegångsreformen. Processkommissionen finner därför hinder icke möta mot att en ändring av gällande bestämmelser i förevarande ämne nu genomföres.»

Därefter utarbetades inom justitiedepartementet ett lagförslag i ämnet. Vid remissen till lagrådet den 3 mars 1922 anförde departementschefen efter att hava redogjort för gällande regler om forum i brottmål:

Departementschefen 1922.

»Den praktiska tillämpningen av de nu ifrågavarande bestämmelserna har visat sig medföra betydliga olägenheter. I främsta rummet har detta blivit fallet, då häktad person står under tilltal för brott, begångna inom olika domstolars områden. Välbekant och ofta uppmärksammas är verkan av den ovillkorliga föreskriften om den häktades rannsaking vid varje särskild domstol, inom vars område brott blivit begånget. En följd härav är, att häktade personer stundom måste transporteras mellan ett stort antal domstolar i vitt skilda landsdelar. Den tid, som kommer att föregå det slutliga

avgörandet, får härigenom ofta en utsträckning, vilken icke står i rimligt förhållande till målets beskaffenhet. För många tilltalade torde såväl de upprepade inställelserna för olika domstolar och de därmed förbundna transporter som den utdragna rannsakingstiden ställa sig särskilt prövande. Även ur rättsskipningens synpunkt är en sådan anordning i vissa avseenden otillfredsställande. Flera domstolar bliva på detta sätt sysselsatta med behandlingen av samma mål, och det säger sig självt, att därmed i många fall åtskillig arbetskraft onödigtvis tages i anspråk. Att därjämte de härav föranledda extra domstolssammanträdena och de häktades förpassning mellan domstolarna måste för det allmänna medföra dryga kostnader ligger i öppen dag.

Inom vårt rättegångsväsen är den nu skildrade proceduren en ingalunda ovanlig företeelse. Ej sällan förekomma fall, då på grund av de rannsakingande domstolarnas stora antal systemets olägenheter bliva särskilt skarpt framträdande. Utan tvivel skulle därför en lagändring, som innebure en förenkling av det nuvarande förfarandet genom dylika måls förläggande till minsta möjliga antal domstolar eller, i bästa fall, en enda domstol, ur olika synpunkter vara att betrakta såsom en reform av icke oväsentlig betydelse. Om önskvärdheten av en förändring i sådan riktning lärers i själva verket råda blott en mening.»

Efter att hava lämnat en framställning av reformsträvandena m. m. anförde departementschefen vidare:

»Såsom jag redan i det föregående anmärkt, lärers en förenkling av vårt nuvarande rättegångsförfarande i det avseende, varom här är fråga, utan meningsskiljaktighet betraktas såsom en i och för sig nyttig och angelägen reform. Ett närmare utförande av skälen för detta gamla önskemåls sakliga berättigande torde därför icke vara från min sida erforderligt. Orsaken till att på denna punkt allt fått förbliva vid det gamla är otivelaktigt att söka i de svårigheter, som äro förbundna med de flesta partiella förändringar inom processlagstiftningens område. I högre grad än övriga rättssystemets huvuddelar utgör denna lagstiftning ett organiskt helt. Mer än en gång har också vanskligheten av att ur detta sammanhang utbryta detaljfrågor blivit bestyrkt; endast undantagsvis har på denna väg en antaglig lösning kunnat vinnas. Om sålunda obenägenheten mot sådana frågars upptagande till fristående behandling i mycket haft stöd i gammal erfarenhet om gagnlösheten av dylika försök, har under senare år såsom ytterligare skäl för återhållsamhet i detta avseende kunnat hänvisas till det fortgående arbetet på en fullständig revision av vårt rättegångsväsen. Vad det nu föreliggande spörsmålet beträffar, synes emellertid efter det av processkommissionen avgivna yttrandet den senast berörda ståndpunkten ej längre kunna upprätthållas. Då kommissionen funnit hänsyn till den stora rättegångsreformen icke böra stå hindrande för en lagändring i det syfte, riksdagen i sin skrivelse angivit, har jag ansett frågan böra utan dröjsmål upptagas till prövning. Den utredning, jag låtit verkställa inom justitiedepartementet, har lett till utarbetande av ett lagförslag, för vars innehåll jag nu anhåller få lämna redogörelse.

Under den föregående behandlingen av detta ärende har fullständig enighet rått därom, att om överhuvud någon förenkling av det nuvarande förfarandet skall kunna genomföras, anspråken icke kunna ställas allt för höga i fråga om räckvidden av en dylik reform. Även om man i vissa fall torde varit benägen att tillägga svårigheterna en något större vikt än de i verkligheten äga, lärers det icke vara föremål för tvivel, att någon mer ingripande rubbning av den nuvarande ordningen icke för närvarande kan ifrågasättas. Såsom framhållits särskilt av lagutskottet vid 1912 års riksdag skulle en

ändring av den processuella regeln att brottmål skola handläggas av domstolen i gärningsorten icke kunna undgå att medföra ganska vidsträckt konsekvenser såväl i fråga om åklagarmaktens befattning med brottmålen som beträffande själva förhandlingen inför rätta och särskilt bevisningsföreläggande inför domstolen. I synnerhet skulle svårighet uppstå med hänsyn till vittnesbevisningen, där sådan erfordras. Uppenbarligen måste det i allmänhet vara uteslutet att för åklagare, målsägande och vittnen stadga en skyldighet att inställa sig vid annan domstol än gärningsortens. Utom att dessa personer härigenom skulle oskäligt betungas, komme en sådan förändring med all sannolikhet att ur kostnadssynpunkt för det allmänna leda till motsatsen av vad som åsyftats. Att därför i allmänhet nämnda regel måste upprätthållas intill dess att med ett modernare rättegångsväsen nya former erhållits för åklagarinstitutionens handhavande av sin uppgift och för domstolsproceduren, torde icke kunna närmare utläggning. Ej heller de gällande principerna för straffets bestämmande vid sammanträffande av brott kunna, i den mån de inverka på den nu föreliggande frågan, i detta sammanhang ställas under diskussion. Då en fullständig revision av såväl process- som straffrätten nu är under förberedelse, inskränker sig den närvarande uppgiften till att, så långt ske kan under bestående rättegångsordning, söka en mer eller mindre tillfällig utväg undan de olägenheter, som äro förbundna med det gällande förfarandet.»

Departementschefen ingick i fortsättningen å det närmare innehållet av förslaget och yttrade därvid:

»Då det gäller att finna en utgångspunkt för en omläggning av behandlingsordningen för brottmål av förevarande slag, riktar sig uppmärksamheten naturligt i främsta rummet på den bristande anpassning efter olikartade fall, som kännetecknar de nuvarande bestämmelserna. Lagens föreskrifter äro härutinnan ovillkorliga. För vissa fall kan detta vara naturligt och riktigt, men för andra är denna stelhet i hög grad till hinder för ett praktiskt ordnande av rättegången i dessa mål. Förvisning till annan domstol skall äga rum, även om åtgärden uppenbarligen icke är erforderlig för att bringa målet i utrett skick. Ehuru vid en domstol den tilltalades brottslighet är till fullo styrkt jämväl i vad den faller under annan domstols jurisdiktion och ehuru den tilltalade själv vid denna senare domstol ingenting har att andraga som han icke med samma verkan skulle kunnat framföra vid den förra, skall rannsakningsförfarandet fortsättas. Det torde vara tillräckligt att i detta hänseende erinra om de ofta förekommande mål angående tjuvnad, i vilka den tilltalade redan efter första anhållandet erkänt en följd av tillgrepp på olika platser. I detta avseende typiska äro ock, såsom framhölls under överläggningen i ämnet vid fjolårets riksdag, vissa mål angående bedrägeri och förfalskning, i vilka den handling eller verksamhet, som utgör förberedelsen till ett större antal på skilda ställen fullbordade brott, i så hög grad är det väsentliga för utredningen i målet, att i och med densamma hela det brottsliga förfarandet blir klarlagt. Såsom ett belysande exempel anfördes bland annat det fall, att en person uppgjort en lista, som uppgives avse tecknande av bidrag till ett ideellt ändamål, och därefter å den ena orten efter den andra insamlat penningar, som han tillgodogjort sig för egen räkning. Även kan erinras om de ej sällsynta fall, da en person i bedrägligt syfte genom tidningsannons utbjuder varor eller dylikt, för vilka han därefter — utan att lämna någon eller i varje fall icke utfäst valuta — upptager betalning genom postförskott å en mängd olika platser. Förvisningsförfarandet, som är avsett att betrygga utredningens grundlighet och fullständighet, har i dessa fall nedsjunkit till en ren formalitet.

En förundersökning måste helt naturligt åtminstone i flertalet fall verkställas på ort och ställe för varje särskilt brott, och, på sätt lagutskottet 1912 antydde, lär det med hänsyn till åklagarväsendets nuvarande organisation icke kunna ifrågasättas, att dylik undersökning skall utföras av annan än polismyndigheten i gärningsorten. Det ligger emellertid i sakens natur att i här avsedda fall de polisundersökningar, som verkställas i de särskilda orterna, i allmänhet bliva föga vidlyftiga eller invecklade. Över detta enkla utredningsmaterial kan den tilltalade höras lika väl vid den ena domstolen som vid den andra. Utan någon olägenhet skulle under dessa förhållanden rättegången kunna koncentreras till rannsaking och avgörande vid en domstol. Och även i de fall, då serien av brott innesluter ett eller flera, som icke redan från början ligga lika klara utan kräva en mer ingående förhandling inför rätta, bör detta icke hava till följd, att förvisning av mål skall äga rum i större utsträckning än som i varje särskilt fall påkallas av ändamålet därmed.

Då det icke kan ifrågasättas att för något fall upphäva regeln, att straff för samtliga förbrytelser skall utsättas av den domstol, som sist rannsakar, torde den lösning, som är möjlig att uppnå, ligga däri, att varje rannsakande domstol skall vara skyldig taga under övervägande, i vilken utsträckning förvisning till annan domstol är erforderlig för bedömande av den brottslighet, som lägges den tilltalade till last. Finner redan den första domstolen, att sådan åtgärd är överflödigt, har denna domstol att både rannsaka och döma angående samtliga brotten. Har åter undersökningen givit till resultat, att rannsaking bör äga rum vid någon eller några av de övriga domstolarna, har domstolen att pröva, förutom åtal för brott inom domstolens eget behörighetsområde, jämväl övriga åtal, som icke funnits böra föranleda förvisning. En dylik prövning måste tydligen, där den icke leder till frikännande, stanna vid att den tilltalade förklaras saker till brotten i fråga. På detta sätt har varje domstol att i sin tur tillse, huruvida de mål, som föregående domstol skjutit ifrån sig, kunna utan fortsatt förvisning upptagas till prövning. Det slutliga avgörandet, utsättande av straff för samtliga brott, till vilka den tilltalade prövats saker, skall, sasom för närvarande gäller, tillhöra den domstol, där han sist lagföres. Möjlighet hålles sålunda öppen att, om förutsättningarna därför äro för handen, på vilket stadium som helst under den fortlöpande rannsakingsserien avsluta förvisningsproceduren. I övrigt blir förfarandet det gamla. Ändringen ligger endast däri, att antalet rannsakande men icke dömande domstolar i möjligaste mån begränsas. I allmänna drag är härmed angiven den ledande tanken i det förslag, jag nu framlägger. Kan denna tanke utföras i praktiken, skulle detta, utan att innebära någon väsentlig rubbning av nu gällande principer för rättegången i dessa mål, helt visst beteckna ett avgjort framsteg.»

Departementschefen övergick därefter till en granskning av de i 1921 års motion uppställda förutsättningarna för undantag från bestämmelserna i 10 kap. 21 § rättegångsbalken samt uttalade därvid, att det icke syntes lämpligt att i berörda hänseenden genom fasta regler inskränka domstolens handlingsfrihet.

I fråga om lagens tillämpningsområde yttrade departementschefen bland annat:

»Enligt förslaget skall lagen gälla endast i fråga om mål, däri den tilltalade hålles häktad. Såsom den föregående framställningen torde utvisa, hava önskemålen om en förändring av det nuvarande förfarandet uteslu-

tande rört sig om dylika mål, och något praktiskt behov lärer ej heller påkalla, att lagändringen utsträcker till att omfatta jämväl mål, i vilka den tilltalade befinner sig på fri fot.»

Av de uttalanden, vartill förslaget vid granskningen i lagrådet gav anledning, må här återgivnas följande yttrande av två ledamöter:

Lagrådet
1923.

»Goda skäl äro anförda till stöd för en lagändring i den riktningen, att de i 10 kap. 21 § rättegångsbalken givna reglerna icke må strängt tillämpas i varje fall, då någon gjort sig skyldig till brott inom särskilda under-rätters domvärjo. Och då upplyst är, att den omfattande rättegångsreform, varmed processkommissionen är sysselsatt, icke föregripes eller eljest försvåras av en lagändring av angiven art, torde anledning saknas att vidare uppskjuta denna.

Vid ändringens genomförande bör man dock givetvis, på sätt framhålles i föredragande departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet, gå fram med en viss varsamhet, så att icke reformen utsträcker till att omfatta mera än en tillfällig utväg undan de olägenheter, som äro förbundna med det gällande förfarandet.»

Vid behandlingen av den proposition i ämnet, nr 3, som därefter framlades för 1924 års riksdag, yttrade första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 3, bland annat, att de föreslagna bestämmelserna syntes vara väl avvägda samt att de i icke ringa mån torde vara ägnade att undanröja de praktiska olägenheter, som vore förbundna med ett strängt genomförande av gällande regler om forum. Utskottet hemställde därefter om bifall till propositionen.

Första lag-
utskottet
1924.

Lag i ämnet utfärdades den 22 februari 1924.

Den 15 december 1926 avgav processkommissionen sitt betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Enligt kommissionens förslag skall i brottmål den rätt i regel vara behörig domstol, inom vars domkrets brottet timat. Med brottmål förstås i betänkandet allenast mål, i vilka föres ansvarstalan, och alltså icke såsom nu jämväl mål, i vilka föres annan talan på grund av brottslig gärning. I vissa fall må enligt förslaget åtal anställas vid den rätt, där gärningsmannen har sitt hemvist eller där han gripits eller eljest uppehåller sig. Därom yttrar processkommissionen bland annat, att om utredning eller bevisning beträffande omständigheter, som avse den brottsliga gärningen, icke erfordras, enär den tilltalade avlagt en fullständig bekännelse eller själva gärningen eljest är uppenbar, men det däremot gäller att utreda gärningsmannens personliga förhållanden och karaktär samt psykiska tillstånd över huvud, skulle den domstol, inom vars domkrets den tilltalade har sitt hemvist, kunna vara att föredraga såsom forum framför gärningsortens domstol. Behövdes ej heller någon ingående utredning angående gärningsmannens förhållanden, skulle det för minskning av kostnader och omgång kunna vara förmånligast, att målet handlades vid den domstol, där gärningsmannen gripits eller han eljest uppehölle sig.

Processkom-
missionen
ang. forum i
brottmål.

... Dessa regler lida enligt kommissionens förslag viss inskränkning för det fall, att någon förövat brott inom skilda domkretsar. I sådan händelse skall åtal för brotten under viss förutsättning kunna anställas i ett sammanhang, och

om så skall ske, är varje rätt, som är behörig för något av brotten, laga domstol för dem alla. Till närmare belysande av kommissionens förslag härutinnan vill utskottet anföra följande uttalande i betänkandet:

»Det är tydligt, att gemensam handläggning i sådana fall, då en person begått flera brott, medför betydande fördelar. Dessa göra sig uppenbarligen framför allt gällande, i den mån brottsligheten är att bedöma såsom ett helt och enligt strafflagens bestämmelser ett gemensamt straff skall utmätas för de brottsliga handlingarna, såsom fallet för närvarande är hos oss, när de särskilda handlingarna äro att anse såsom fortsättning av samma brott eller när någon på en gång lagföres för flera stölder, även om sammanhanget ej är sådant, att fortsatt brott i egentlig mening föreligger. Men jämväl då de brottsliga gärningarna icke skola bedömas på detta sätt, är gemensam handläggning önskvärd. En klarare uppfattning vinnes av den brottsliges personlighet och över huvud de omständigheter, som inverka på målets bedömande ur subjektiv synpunkt. Förfarandet blir enklare och snabbare samt ofta även billigare. Anmärkas kan i detta sammanhang att enligt strafflagskommissionens förslag till strafflag (1923, allmänna delen) ett gemensamt straff alltid skall ädömas vid sammanträffande av brott, sålunda även i de fall, där för närvarande domstolen med tillämpning av föreskrifterna i 4 kap. 2 § strafflagen har att utsätta särskilda straff.

Dessa skäl för gemensam behandling av åtal för flera brott gälla även för det fall, att brotten äro begångna inom olika domstolars domvärjo. Att förvisningsförfarandet icke är ägnat att befordra snabbhet och billighet ligger i öppen dag. Det kan väl icke bestridas, att för nu avsedda fall gemensam handläggning jämte ett strängt tillämpande av muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna emellanåt kunna medföra olägenheter, särskilt för vittnen och målsägande, vilka äro avlägset boende från den tingsstad, där åtalet skall utföras. Processkommissionen har emellertid för åtskilliga fall berett möjlighet till bevisnings upptagande vid annan domstol än den, där huvudförhandlingen skall äga rum. Dessa bestämmelser böra lämpligen i vidsträckt omfattning komma till användande för nu avsedda fall. Och härigenom lära de omförmälda olägenheterna ofta bliva i det väsentliga avhjälpda, om ock i stället muntlighetsprincipen kommer att lida ett visst intrång.

Med hänsyn till de avsevärda fördelar, som gemensam handläggning av åtal mot samma person för flera brott medför och de möjligheter processkommissionens förslag erbjuder att undgå de olägenheter, som av en sådan gemensam handläggning kunna följa i det fall, att brotten äro begångna under olika domstolars domvärjo, har processkommissionen ansett sig böra, med någon utvidgning av den i 1924 års lag antagna grundsatsen, uppställa den allmänna regeln, att gemensam handläggning av åtal för flera brott emot samma person skall, även om brotten äro begångna inom skilda domkretsar, äga rum, såvida det kan ske utan avsevärd olägenhet. Enligt vad som i 1 kap. uttalats bör, när brotten äro begångna inom olika domstolars domvärjo, envar av domstolarna vara behörig behandla åtalen. Detta förutsätter en nära samverkan mellan de olika åklagare, inom vilkas distrikt brotten blivit begångna. Beaktas böra därvid självfallet de berättigade intressen, som må förefinnas för talans anhängiggörande vid den ena eller den andra domstolen. Åklagarnas plikt till samverkan bör uttryckligen fastslås. Vid uppkommande meningsskiljaktighet mellan åklagarna, vid vilken domstol det gemensamma åtalet bör äga rum, torde en föreskrift, att frågan av dem hänskjutes till överordnad åklagares avgörande, vara på sin plats.

Häri genom vinnes trygghet för att det gemensamma åtalet kommer att utföras vid den lämpligaste domstolen.»

Till stöd för det i motionen framställda förslaget om utvidgning av 1924 års lag till att avse även fall, då icke någon hålles häktad, har motionären bland annat påpekat, att efter tillkomsten av lagen strävanden gjort sig gällande att undvika häktning, där sådan ej varit oundgängligen nödvändig. I detta avseende må erinras om kungörelsen den 23 oktober 1925, däri åklagare och polismyndighet, som beslutat om häktning, ålagts skyldighet att till vederbörande länsstyrelse insända vissa uppgifter, bland annat om skälet för häktningen. Enligt kungörelsen har vidare åklagare, sedan slutligt utslag i mål mot den häktade meddelats, att underrätta länsstyrelsen, huruvida den häktade försatts på fri fot m. m. Och för varje halvår skall länsstyrelsen till justitiedepartementet insända förteckning över de personer, beträffande vilka uppgift lämnats.

Angående häktningens frekvensen får utskottet meddela vissa från rättsstatistiken hämtade uppgifter. I en efterföljande tablå redovisas såsom »tilltalade» allenast personer, vilka varit tilltalade för brott eller förseelse mot allmänna strafflagen (utom 11 kap. 15 § och 18 kap. 15 §), krigslag eller tryckfrihetsförordningen eller också hållits häktade i målet. Med brottmål avses i överensstämmelse härmed endast sådana mål, i vilka personer, tillhörande denna kategori, äro ställda under åtal. Siffrorna gälla uteslutande härads- och rådhusrätter. Anmärkas må, att siffrorna givetvis avse samtliga tilltalade, således icke allenast sådana tilltalade, som begått brott inom skilda domkretsar.

	Antal häktade	Antal tilltalade	Antalet häktade i förhållande till antalet tilltalade
1921	2,484	11,487	21·6 %
1922	2,123	9,472	22·4 »
1923	2,142	10,238	20·9 »
1924	1,958	10,351	18·9 »
1925	2,334	12,227	19·1 »
1926	1,937	11,423	17·0 »
1927	2,091	11,740	17·8 »

	Antal mål, i vilka någon varit häktad	Antal brottmål	Antalet mål, i vilka någon varit häktad, i förhållande till antalet brottmål
1921	—	9,629	21·6 %
1922	—	7,965	22·5 »
1923	1,762	8,497	20·7 »
1924	1,714	8,822	19·4 »
1925	1,947	10,222	19·0 »
1926	1,667	9,563	17·4 »
1927	1,763	9,736	18·1 »

På sätt framgår av den ovan lämnade redogörelsen har processkommissionen i sitt betänkande angående rättegångsväsendets ombildning uttalat, att gemensam handläggning av åtal i sådana fall, då en person begått brott

Häktningsinstituts användning.

Utskottet.

inom skilda domstolars domvärjo, medför betydande fördelar. Dessa göra sig uppenbarligen framför allt gällande, i den mån brottsligheten är att bedöma såsom ett helt och enligt strafflagens bestämmelser ett gemensamt straff skall utmätas för de brottsliga handlingarna. Men jämväl då de brottsliga gärningarna icke skola bedömas på detta sätt är enligt kommissionens åsikt gemensam handläggning önskvärd. En klarare uppfattning vinnes av den brottsliges personlighet och över huvud de omständigheter, som inverka på målets bedömande ur subjektiv synpunkt. Förfarandet blir enklare och snabbare och ofta även billigare.

De av processkommissionen sålunda framhållna fördelarna av en gemensam handläggning finner utskottet uppenbara. Genom 1924 års lag har ock gemensam handläggning möjliggjorts beträffande mål, däri den tilltalade hålles häktad. Att de till förmån för en gemensam handläggning åberopade skälen icke göra sig gällande enbart beträffande sådana mål, är emellertid givet. I själva verket torde det ur principiell synpunkt vara mindre riktigt att låta reglerna om forum i brottmål bero av att den tilltalade är i målet häktad. Med hänsyn till de från alla håll vitsordade goda verkningarna av 1924 års lag, synes det utskottet nu förtjänt av övervägande, huruvida icke en utvidgning av lagens tillämpningsområde med fördel skulle låta sig genomföra. Att de svårigheter, som ofta vidlåda en partiell förändring på processlagstiftningens område, skulle särskilt framträda vid försök att bereda 1924 års lag ökad räckvidd, torde icke behöva befaras, då den princip, som det gäller att främja, redan är införd i lagstiftningen och befunnits gagnelig. Avgörande för frågan, om lagen bör erhålla utsträckt tillämplighet, är emellertid det behov, som må föreligga av gemensam handläggning utav åtal mot på fri fot varande personer för brott, begångna inom skilda domkretsar. I detta hänseende torde de ovan anförda siffrorna rörande häktningensfrekvensen vara av intresse. Såväl antalet häktade i förhållande till antalet tilltalade som antalet mål, i vilka någon varit häktad, i förhållande till antalet brottmål har sedan år 1921 nedgått. Huruvida nedgången i häktningensfrekvensen jämväl avsett sådana personer, som begått brott inom flera underrätters domkretsar, låter sig naturligen icke med någon säkerhet bedöma, men det kan antagas, att så i viss mån är förhållandet.

På grund av det anförda vill utskottet tillstyrka riksdagen att vidtaga åtgärd i motionens syfte. Att riksdagen utan vederbörande myndigheters hörande nu skulle besluta lagändring, finner utskottet emellertid icke tillrädligt, utan torde ytterligare utredning vara erforderlig. Härvid bör beaktas, att vissa erinringar torde kunna framställas mot den av motionären föreslagna begränsningen av lagens tillämpningsområde till brott, hörande under allmänt åtal. Sålunda skulle lagen med den föreslagna lydelsen omfatta även sådana under allmänt åtal hörande brott, vilka vid första domstolen ej åtalats av allmän åklagare utan av målsäganden. I ett avseende skulle lagen också med en dylik lydelse få mindre räckvidd än den nu äger, i det att lagen ej skulle få tillämplighet i det fall, att en person åtalas och häktas för ett brott, som ej lyder under allmänt åtal, t. ex. värds-

löshet i konkurs. Dylika erinringar skulle väl undvikas, därest lagen komme att avse allenast sådan talan, som utfördes av allmän åklagare, oavsett om brottet hörde under allmänt åtal eller icke, men utskottet vill ifrågasätta, om en dylig begränsning är lämplig eller om lagens räckvidd bör bestämmas på annat sätt.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida och i vilken omfattning lagen den 22 februari 1924 angående domstols behörighet i fråga om upptagande av vissa brottmål må erhålla vidgad tillämplighet, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 1 mars 1929.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Akerman*, greve *Spens*, *Larson* i Lerdala, *Klefbeck*, *Schlyter*, *Svenson* i Eskhult, *Öhman* och *Cederborg**;

från andra kammaren: herrar *Björkman*, *Nilsson* i Antnäs, *Lindqvist* i Halmstad, *Olsson* i Ramsta, *Hedlund* i Östersund*, *Christenson**, *Sjögren* och *Jonsson* i Risinge.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Åkerman*, *Öhman*, *Björkman*, *Nilsson* i Antnäs, *Hedlund* i Östersund och *Christenson*, vilka anför:

Vid genomförandet av lagen den 22 februari 1924 rådde fullständig enighet om önskvärdheten att gå fram med stor varsamhet. Inom lagrådet uttalades sålunda, att reformen icke borde utsträckas till att omfatta mera än en tillfällig utväg undan de med det gällande förfarandet förbundna olägenheter, varmed åsyftades de uteslutande i mål rörande häktade förekommande, ofta långa och tidsödande fängstransporterna samt häradsrätternas betungande med urtima ting för dessa mål. Att något praktiskt behov icke yppat sig att göra lagen tillämplig jämväl på mål, i vilka den tilltalade befann sig

på fri fot, uttalades jämväl av föredragande departementschefen vid remissen till lagrådet.

En utvidgning av lagens tillämplighetsområde på sätt i motionen påyrkats skulle innebära en principiell omläggning av forumbestämmelserna vid sammanträffande av brott, begångna inom olika domstolars behörighetsområden. För en dylik vittgående ändring — som för övrigt i många hithörande fall skulle medföra avsevärda besvär och kostnader för vittnen, målsägare m. fl. och sannolikt stundom även leda till godtagande av mindre tillförlitlig utredning än den som vore möjlig i orten för brottets begående — måste enligt vår mening kunna åberopas trängande skäl. I motionen anföres huvudsakligen, att det numera i allt större utsträckning förekommit, att i fall då häktning förr var det vanliga, personer tilltalats, särskilt för tjuvnadsbrott, utan att vara häktade, samt att dylika tilltalade icke sällan begått brott inom olika domstolars domvärjo. Att beträffande de brottslingar, varom nu är fråga, en sådan minskning i häktningsfrekvensen skulle hava inträtt, att på grund därav en ändring av 1924 års lag skulle vara befogad, våga vi bestrida. Vi anse således, att motionären icke anført något bärande skäl för den nu föreslagna ändringen. Ett steg i den av motionären påyrkade riktningen kan ock säkerligen befaras leda till ytterligare krav på ett fortgående å den inslagna vägen och ett slutligt uppgivande under den bestående rättegångsordningen av huvudregeln om forum i brottmål. Under åberopande av vad sålunda anförts hemställa vi,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

2) av greve *Spens*.